

Koolivägivald – selle juured ja põhjused

Enim kasutatav internetiotsinguportaal Google pakub võimalust välja uurida, kuidas on muutunud konkreetsete otsisõnade guugeldamise sagedus. Sisestades termini „koolivägivald“ (*violence in school*), selgub, et võrreldes 2005. aastaga on seda fraasi sisestatud järjest harvem - kuni 25 korda vähem. Sarnane, kuid mitte niivõrd drastiline on trend sõnade „koolikiusamine“ (*school bullying*) puhul. Selline huvi langemine läheb vastuollu koolivägivalla esinemise arvuga, mis näiteks Tallinnas ja Harjumaal [1] nagu ka mujal maailmas [2] ei näita märkigi alanemisest: ei ole põhjust arvata, et tendents mujal Eestis suuresti erineks. Viimasest paarist aastast võib tuua rohkelt näiteid. Meediasse on neid juhte jõudnud vaid käputäis, kuid needki pärinevad mitmeist paigust üle riigi: Tõstamaalt, Tallinnast, Tartust, Valgast, Jürilt [3; 7]. Võib välja pakkuda mitmeidki põhjuseid avaliku debati vaibumise kohta; olgu selleks arvamus, et koolivägivalla probleemi lahendamine on üle jõu käiv probleem, harjumine koolivägivalla kui nähtusega ning selle normaalseks pidamine või suutmatus näha vajadust reageerida. Kõik need aga taanduvad ühele faktorile, milleks on ühiskonna mentaliteet. Kui suhtumise koolivägivalda määrab üldsuse arvamus, võib see suurt rolli mängida ka vägivalla sündimisel. Avalikku arvamust ei dikteerita ühe inimese poolt, vaid see valmib erinevate gruppide arvamuste sünteesil. See tõstatab küsimuse, millised osapooled on mängus koolivägivallatsemisel.

Esimene probleem, mis tekib, kui uurida lähemalt koolivägivalda, on selle defineerimine. Internetientsüklopeedia Wikipedia pakub välja variandi, mille kohaselt koolivägivald on kooli territooriumil aset leidnud vägivaldne sündmus [4]. Kuna antud sait ei ole alati oma usaldusvääruse poolest tuntud, tuleb pöörduda ka teiste allikate poole. Portaal Eesti.ee määratleb koolivägivalla kui oma klassi- või koolikaaslase füüsilise või emotsionaalse kiusamise [6]. Silma torkab rõhu asetamine vaid õpilasele, välja jättes personaliliikmed ning lapsevanemad. Sarnase, kuid laiema definitsiooni esitab Eesti Politsei- ja Piirivalveamet, määratledes seda kuuluvuse kaudu: tegemist on olukorraga, kus üks mis tahes kooli kuuluv isik hirmutab, ähvardab või ründab teist kooli kuuluvat isikut [5]. Taoline määratlus tundub eelnevast kahest mõistlikum, kuna suhtub kooli kui institutsiooni, mitte kui hoonesse, ega jäta välja kõiki osapooli. Sellega vihjatakse ka, et koolivägivalla puhul on probleemiks inimeste omavaheline läbikäimine, mille teatud piirini määravad kooli poolt kehtestatud rollid: õpilane-õpetaja, õpilane-õpilane, lapsevanem-õpilane jne. Lähtun käesolevas essees just sellest definitsioonist.

Kui mõelda koolivägivallast, hüppab tihtipeale esimesena pähe kujutluspilt kahest koolipoisist, kellest üks teist mõnitab või lööb. Õpilase vägivallatsemine teise õpilase suhtes on levinum ning ka sajanditepikkuse taustaga koolivägivalla ilming [8]: meenutagem kas või „Kevadet“. Traditsioonilisus ei tohiks aga kunagi olla põhjendus mingil viisil talitamiseks. See, et eelnenud põlvkonnad on teatavat moodi käitunud, ei näita, et nende teguviis oleks olnud õige, vaid ainult seda, et nemad pidasid seda õigeks. Aja jooksul võib olla ilmnenud uusi asjaolusid, mis toovad välja kõnealuse käitumisviisi negatiivsed küljed. Näiteks paar sajandit tagasi oli läänemaailmas üldlevinud idee, et mustanahaliste näol on tegemist alama rassiga, kes ei ole ei suutelised ega väärilised pürgima ühiskondlikesse (ülemklassi ning juhtivatele ametikohtadele) või vaimseisse kõrgustesse. Segregatsioon ning ühiskonnast tõrjutus olid sellise arvamuse tagajärgedeks. Praeguseks teame, et rassidevahelised erinevused piirnevad vaid nahavärviga. Ajaloos levinud käitumismallid ei saa olla ka põhjuseks, miks kiusajast saab kiusaja. On keeruline kujutada ette pilti, kus vägivalla tarvitaja omaette mõtteid mõlgutab: „Ma võin ju seda nõrgemat last lüüa, sest niiviisi on talitatud enne mind juba aastakümneid!“ Alg- ning põhikooliealistel lastel ei ole minevikutunnetus säärasel määral välja kujunenud, et nad end väljakujunenud traditsioonidega õigustaksid. Traditsioonilisus ei saa ega tohikski olla kiusamise otseseks põhjuseks.

Kui noorukid ei ole teadlikud vägivalla levimusest minevikus, siis kust saab alguse mõte, et vägivald on normaalne? Vastus sellele küsimusele peitub laste endi juurte juures: nende perekondades. Koolilaste vägivallatsemise puhul mängib suurimat rolli kodu [9] ning kogukond, kust nad pärit on [10]. Just kasvatus, vanemad ning nende harjumused, kuid ka lõhed ümbritsevas kogukonnas mõjutavad lapsi enim. Seda mõtet edasi arendades jõuame järeldusele, et kui vanemate maneerid on vägivaldsed, võtavad lapsed need üle: neile jääb mulje, et tegemist on tavapärase, mõistliku ning laialdaselt aktsepteeritud kombega. Tegemist on tõega, mida teatakse, kuid tihtipeale ei teadvustata. Mõtlen selle all, et lapsevanem võib olla kuulnud, et vägivaldsetes peredes on ka vägivaldsed lapsed, kui oma last kasvatades ei pruugita alati oma käitumist kontrollida. Põhjuseid taoliseks käitumiseks tasub otsida järgnevatest: täiskasvanutele tundub vägivald tihti normaalsena, kas siis seetõttu, et varemgi on niimoodi talitatud, või isiklike kogemuste tõttu - vägivallaga on harjutud. Olgu põhjused aga millised tahes, arvan, et just vanematel lasub vastutus, kui nende laps käitub koolis ähvardavalt või ründavalt.

Kahjuks ei ole aga asi niivõrd lihtne, et vägivaldsetel vanematel on vägivaldsed lapsed. Tasandeid sellel probleemil on rohkem. Üks neist on järgmine: ühiskondlikul tasandil ei teadvustata piisavalt, et meedia ning virtuaalreaalsuse osatähtsus noorte maailmas üha kasvab, mis toob enesega kaasa suurema mõju nende arusaamadele ning maailmapildile. Kuid vägivaldsed ajaveetmisviisid, näiteks arvutimängud, muudavad ka selle mängijat ennast vägivaldsemaks [11]. Kuna lapse enese huvides on, et temast sirguks ühiskonna funktsioneeriv liige, kes teisi ei kahjusta, tuleb jälgida tema ajaveetmisviise ning elimineerida tegevused, mis muudavad lapse vägivaldseks. Valitsusel (ehk politseil) on keeruline kontrollida, milliste mängude rüpes nooruk oma aega veedab, seega lasub see kohustus vanematel. Antud juhul võivad vägivaldsed lapsed sirguda ka peres, kus vägivalda taunitakse, kuid vanemate prioriteedid on teised ning nad ei pea vajalikuks lapse tegevustel silma peal hoida. Jõuame taaskord järelduseni, et just vanemad vastutavad lapse käitumise eest.

Asetagem nüüd endid järgnevasse olukorda: kõnnite mööda tänavat ning näete, kuidas üks väike koolijüts teist müksab. Teine saab aga haiget. Täiskasvanud kipuvad leidma piisavalt põhjuseid, millega end õigustada, jättes taolises situatsioonis nügijale märkus tegemata või ta korrale kutsumata. Peast käivad läbi mõtted: „Ah, see ei ole minu asi, las kool ja vanemad kasvatavad neid!“, „Poisid jäävad ikka poisteks!“, „See oli lihtsalt sõbralik tonks.“ Sellisel moel end maha rahustanud, ignoreeritakse lapsi ning jätkatakse oma teed. Isegi kui möödume ning teadvustame endile, et sekkumine on vajalik, võib piiravaks teguriks saada lihtlabane tagasihoidlikkus. Oluline on aga see, millise signaali saadab kõrvalseisijate vaikimine nii kiusajale kui tema ohvrile: „See, mida te teete, on aktsepteeritav.“ Asjaosalistel kujuneb arvamus, et kuna neid ei keelata ega vahele astuta, võib käituda vägivaldselt ning niimoodi ühiskond toimibki. Selliselt aga soositakse vägivalda teket ja peagi muutub vägivald harjumuseks. Arvan, et kuigi mugavustunne on nauditav, ei tähenda see vastutusest lahtiütlemist: on moraalselt õige tunda end süüdi ka siis, kui ei sekkuta võõrasse tülisse koolilaste vahel, sest passiivsus põhjustab uut vägivalda. Sellest tulenevalt tuleb alati vahele astuda, nähes ülekohut või kiusamist.

Siiani olen uurinud, kuidas muutuvad noored vägivaldseteks teiste inimeste suhtes. Võtan edaspidi luubi alla koolikeskkonna ning sealsed inimestevahelised suhted. Koolis kehtib kindel hierarhia: õpilased, õpetajad, direktor. Mõnel juhul on kaasatud ka lapsevanemad. Selline süsteem soodustab omavahelist läbikäimist, kuid ka oma positsiooni ärakasutamist. Õpilastel, eriti põhikooliõppuritel tekib ka omaette klassisisene hierarhia: esile kerkivad

juhtivamad isiksused ning grupid, kes tihti mõned klassikaaslased välja tõrjuvad. Allumissüsteem võib põhineda näiteks õpitulemustel, välimusel, materiaalsetel esemetel. Selline liigitamine ja inimese sildistamine soodustab kiusamist, sest kohe on varnast võtta ründamise põhjus. Vägivaldset käitumist soosib ka grupikaaslaste ja/või liidrite surve, kes soovivad kindlustada oma positsiooni klassis [12]. Niimoodi soodustavad kooliga seotud tegurid koolikiusamist.

Murekohti on veel: õpetaja võib oma positsiooni ära kasutada ning käituda ebasobivalt. Kui tegemist on isikuga, kes on ise vägivaldne, sellega palju kokku puutunud või on teda ennast õpetatud vägivalla kaudu, käitub ta tõenäoliselt oma õpilastega samuti vägivaldselt. Selliste juhtumite puhul on reageerimine keerulisem. Esiteks ei soovi kool õpetajate puuduse tõttu (antud juhul Eestis) neid vallandada. Teiseks ei julge kiusatud õpilane oma kogemusest kellelegi rääkida, ta ei otsi abi. Kas on õpetaja ta piisavalt ära hirmutanud või on õpilane veendunud, et keegi, kes asub kõrgemal positsioonil, on eksimatu ning võib endale kõike lubada. Hetkel ei pöörata sedasorti koolivägivallale piisavalt tähelepanu.

Harva võib esineda ka lapsevanema poolset kiusamist. Kuna iga issi-emme arvavad, et nende võsuke on ilmeksimatu ja täiuslik, vaadatakse tihti teistele lastele ning nende perele viltu ega usuta, kui väidetakse, et nende kukupai laps on kedagi kiusanud. Sellega võib kaasneda ka teiste laste ning nende vanemate süüdistamine. Sellisel käitumisel on küll teistsugused põhjused – selleks ei ole otseselt vägivaldne iseloom, vaid lihtsalt vanemlik uhkus kombineerituna empaatiavõime puudumisega – kuid siingi on oht, et lapsed võtavad oma vanema maneerid üle. Antud probleemi on ehk veidi argikeelselt, kuid siiski tabavalt sõnastanud Anu Saagim: „Kui me, täiskasvanud, käitume omavahel nagu pooletoobised, siis huvitav, millistest primaatidest peaksid meie lapsed eeskujuga võtma? Kust peaksid võrsuma need kauni hingega ja headust armastavad maailmakodanikud, kellest klantsajakirjades kirjutatakse?“ Vanemad mõjutavad oma lapsi suuresti ning mitte ainult selleks, kuidas nad oma lapsi kasvatavad ja nendega käituvad, vaid ka omavahelise suhtlemisega. Lapsed jälgivad, jäljendavad ning jätaavad meelde. Täiskasvanud unustavad pahatihti just selle ära. Kuid mis on minu arvates veelgi hullem: unustatakse, et lapsevanemaks, nagu ka täiskasvanuks olemine on vastutus. Seda vastutust ei kanta vaid oma laste ees, vaid ka teiste perede ning nende laste ees.

Koolivägivald on jätkuvalt suureks probleemiks, millele pööratakse liiga vähe tähelepanu. Ei maksa kõrvale jätta ka selle vähemlevinud vorme, nagu seda on lapsevanemate poolne

diskrimineerimine või vägivaldne õpetaja. Uurides koolivägivalla juuri, leidsin, et peajuur on lapse kodu ning tema vanemad, rolli mängivad ka teised täiskasvanud ning õpetajad. Kuigi inimsuhete võrgustik on keeruline, võib üldistavalt öelda, et selle liikmed ei teadvusta endale tihti, kuid võrd suuresti teisi osapooli mõjutatakse. Olen arvamusel, et täiskasvanud, eriti lapsevanemad, peaksid aeg-ajalt mõtisklema selle üle, kuid võrd palju sõltub igast nende liigutusest: see aitaks kaasa oma vastutuse mõistmisele, käitumise ja kasvatuse läbimõtlemisele ning sellega ka tolerantsema ja sulnima tuleviku loomisele.

Kasutatud allikad

1. Politsei: koolivägivald ei vähene. [WWW] <http://uudised.err.ee/?06245411>
(5.10.2013)
2. Statistika kiusamise kohta. North Carolina Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention Center for the Prevention of School Violence, kokku pannud Knoll, K. [WWW] <http://www.martialartsforpeace.com/pages/bullyingstatistics.html>
(4.10.2013)
3. Postimehe temaleht. [WWW] <http://www.postimees.ee/teema/kooliv%C3%A4givald>
(4.10.2013)
4. Vikipeedia: koolivägivald. [WWW]
<http://et.wikipedia.org/wiki/Kooliv%C3%A4givald> (7.10.2013)
5. Politsei- ja Piirivalveamet: Koolivägivald ja –kiusamine [WWW]
<https://www.politsei.ee/et/nouanded/noorele/koolivagivald/> (4.10.2013)
6. Eesti.ee: Koolivägivald [WWW]
https://www.eesti.ee/est/teemad/kodanik/haridus_teadus/uldharidus/koolivagivald
(4.10.2013)
7. Kuus, A. (2008). Koolivägivald sunnib peret kodu vahetama. –*Postimees*, 2. aprill
8. Kukemelk, H. (2013). Kuidas võidelda vägivallaga koolis? –*Postimees*, 31. jaanuar
9. Hall, D. (1998) Violence begins at home: Domestic strife has lifelong effects on children
10. Kingery, P. M., Coggeshall, M. B. and Alford, A. A. (1998), Violence at school: Recent evidence from four national surveys
11. Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2001), Effects of Violent Video Games on Aggressive Behavior, Aggressive Cognition, Aggressive Affect, Physiological Arousal, and Prosocial Behavior: A Meta-Analytic Review of the Scientific Literature
12. Pellegrini, A. D. and Long, J. D. (2002), A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school.
13. Saagim, A. (2012), Koolivägivald algab täiskasvanutest. Ilmunud Postimehe eriportaalis naine24, 20. oktoober